

ЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Вадим Качуровський,
*здобувач НДІ інтелектуальної власності НАПрН
України, консультант Шевченківського районного суду
м. Києва*

У статті визначено роль особистих немайнових прав інтелектуальної власності в творчій діяльності автора та у процесі правової регламентації відносин, які складаються у сфері інтелектуальної власності. Досліджено еволюцію поглядів щодо особистих немайнових прав інтелектуальної власності. Визначено вплив особистих немайнових прав інтелектуальної власності на соціально-правовий статус автора.

Ключові слова: особисті немайнові права, авторське право, індивідуальність, охорона, зв'язок з твором

Постановка проблеми та її зв'язок з наукою і практикою. При вивченні правової природи особистих немайнових прав автора більшістю вчених встановлено їхню основоположну, провідну роль в авторському праві. Заперечення особистих немайнових прав, а також віднесення таких прав до другорядних ставлять під сумнів існування права авторства, що є визначальним у системі авторського права. Саме особисті немайнові права автора відображають виконання тих завдань, які покладено на право авторства, а також гарантують нерозривний зв'язок автора з твором. У процесі творчості між автором і його твором виникає особливий зв'язок, який виражається в автономії автора, інтелектуальному характері й унікальності його твору, індивідуальних особливостях творця. Тож особисті немайнові права покликані охороняти такий унікальний зв'язок. Однак значення особистих немайнових прав автора пов'язане не тільки цим, а й з

іншими факторами, що теж мають об'єктивний і вагомий характер.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано розв'язання проблеми. Дослідження особистих немайнових прав знайшли своє відображення у працях радянських науковців: О. Вілейти, М. Гордона, М. Почанського, В. Серебровського, К. Флейшиц та ін. Питання особистих немайнових прав інтелектуальної власності також розглядалися у наукових працях відомих українських і зарубіжних вчених-правників, зокрема: В. Луця, М. Малєїної, О. А. Підпригори, О. О. Підпригори, О. Піцан, В. Калятіна, З. Ромовської, О. Святоцького, О. Сергеева, Р. Стефанчука, Г. Чурпіти, Р. Шишки, Ш. Тагайназарова, Б. Расулова та ін.

Виділення не вирішених раніше частин. Аналіз поглядів, що применшують особисто-немайнову складову авторського права. Обґрунтування тверджень, які спростовують такі погляди та віднесення їх до таких, що не відповідають об'єктивній істині.

Формулювання цілей статті. Ідея статті полягає у формуванні нових поглядів на значення особистих немайнових прав інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Охорона людської особистості в усій сукупності її характерних рис і особливостей була настільки природною та необхідною, що представники природно-правової школи започаткували вчення про права особистості. Значення особистих прав автора яскраво мотивував Лакандль, доповідач Конвенту щодо проекту декрету від 19/24.07.1793 р.: «Автор йде до безсмертя через безліч суспільних потреб, тому літературним піратам не залишається нічого іншого, крім заздрощів» [1, 58]. У словах Лакандля відображена ідея охорони прав автора за допомогою забезпечення недоторканності інтелектуального твору автора. Особисті права автора існують саме з цією метою. Вони покликані охороняти інтелектуальну, творчу особистість, гарантувати високе благо свободи інтелектуальної творчості. Ці права впливають з поваги до особистості як природного й основного закону суспільства та людства. Тільки в межах особистих немайнових прав автора є можливим забезпечення такого завдання.

Про значення особистих немайнових прав ученими написані багато обґрунтованих робіт, які заслуговують уваги. Р. Стефанчук, аналізуючи новітнє цивільне законодавство України, зазначає, що досягненням нового ЦК України стала не лише чітка позиція щодо регулювання й охорони особистих немайнових відносин, але й суттєва зміна ролі та значення таких відносин у структурі предмета цивільного права [2, 91]. Адже саме в ст. 1 ЦК України вперше за всю історію цивільного законодавства «...пріоритет віддається саме особистим немайновим відносинам» [3, 11], які були винесені на передній план порівняно

з класичними для цивільного права відносинами майновими, що впродовж багатьох сторіч вважались хрестоматійним прикладом цивільних правовідносин. Безперечно, така зміна є логічною та повністю відповідає проголошеному в Конституції України принципу антропоцентризму, відповідно до якого людина, її життя та здоров'я, честь та гідність, недоторканість та безпека визнаються найвищими соціальними цінностями. Такий підхід з боку Конституції України вочевидь означає, що національне галузеве законодавство має змінити загальний вектор свого спрямування відповідно до визначеної ієрархії соціальних цінностей, на вершині якого повинна посісти чільне місце людина та визначені внутрішні (духовні) блага. І саме цивільне законодавство виявилось одним з перших, хто зміг своєчасно та повно відобразити такі зміни у своїй структурі. При цьому ми погоджуємося з висловленою в літературі думкою, що «...така зміна пріоритетів не означає приниження ролі майнових відносин у житті окремої людини і суспільства загалом. Однак незаперечним є те, що відносини та правові норми, які сприяють фізичному та духовному формуванню людини, повинні передувати відносинам та правовим нормам, котрі формують її як власника, як підприємця чи як сторону у договорі» [4, 171].

Усе вищенаведене дає нам підстави для висновку, що особисті немайнові відносини потрібно розглядати як первинні, самостійні та рівні за значенням з майновими, права.

Особисті немайнові права автора охороняють виражені зовні особисті якості, оскільки у всіх формах прояву особистості виражаються її особисті якості. Ці права автора прямо впливають зі специфічного характеру його творчої праці, що вимагає авторської індивідуалізації кожного твору задля подальшої громадської оцінки та морального стимулу. Особисті немайнові

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

права автора, як і інші особисті права «служать для визнання за особистістю її моральної цінності» [5, 189]. Зазначені права автора — це сутнісний, соціальний прояв інтелектуальної діяльності людини та саме вони здатні забезпечити суверенітет і автономію кожного автора.

Особисті немайнові права автора спрямовані на охорону безцінного. Ці права, охороняючи недоторканими людські якості, стимулюють активну діяльність індивідів і формування нових суб'єктивних прав. Особисті блага характерні тільки для особистості. Володіючи цими правами, автор забезпечує недоторканність особистої сфери, оскільки втручання сторонньої особи в цю сферу морально не терпимо. І хоча твір як нематеріальне благо не є частиною особистості в біологічному сенсі, проте це не може бути підставою для сумніву в необхідності та цінності особистих немайнових прав автора. Тому у визначенні правового статусу автора особисті немайнові права посідають особливе місце. Отже, дуже важливо, щоб у суспільному житті зростала роль моральних начал, розширювалася сфера дії морального фактора, зміцнювалася індивідуальність у взаєминах.

Будучи необхідним і важливим елементом системи авторського права, особисті немайнові права автора мають свою соціальну та юридичну цінність. Соціальна цінність особистих немайнових прав автора полягає в тому, що вони, зміцнюючи значення результату творчої праці конкретного автора у громадській думці, визначають його статус в суспільстві. С. Алексеев зазначає, що особисті блага черпають свою соціальну значущість у джерелах, що не мають нічого спільного з майновим становищем особи, що «почуття особистої гідності і честі можуть бути значно сильнішими, ніж навіть інстинкт самозбереження» [6, 341]. Юридичну цінність цих прав визначає необхідність

їх правової регламентації, обумовленої міркуваннями гуманного, справедливого, поважного ставлення до автора і його творчості.

Особисті немайнові права автора визначають і вказують нам на цінність автора, ступінь його майстерності, забезпечують цінність інтелекту й індивідуальної особистості, вираженої у формі твору, а також його духовного світу. Авторів як творців не байдужі відносини, які виникають навколо його твору. Він, головним чином, зацікавлений в тому, щоб довколишні визнали приналежність йому створеного ним результату творчої діяльності та поважали недоторканність твору. Йому небайдужа доля твору. Тож, зазначені права гарантують кожному самостійність і рівність статусу в життєдіяльності, формують соціальну спрямованість кожної особистості як основи її світогляду, створюють надійний імунітет проти різних життєвих розчарувань і негараздів. Виходячи з цього, особисті немайнові права охороняють його особу, забезпечуючи недоторканність і повагу до інтелектуальної праці автора, тому що присвоєння чужої праці водночас вважається неповагою до особистості автора, його ролі в збагаченні інтелектуального спадку людства, що, безсумнівно, призводить до спотворення його справжнього статусу в суспільстві. Особисті немайнові права автора покликані забезпечити автору, котрий зробив свій вклад в інтелектуальну сферу людства, індивідуальність особистості, історичну пам'ять про нього, безсмертя. Тож, особисті немайнові права автора є надійним засобом охорони від різноманітних посягань на особистість автора, відображену в творі.

Об'єкти інтелектуальної діяльності людини мають значну суспільну цінність, а їхня доля небайдужа суспільству. Це визначає інтерес суспільства в індивідуальності кожного учасника, що і забезпечується його особистими немайновими правами, які є «атрибу-

том людської особистості» [7, 121]. Власне особисті немайнові права певною мірою, є результатом розвитку суспільства, що підсилює свідомість самотності й індивідуальність кожної особистості та через це відчувається потреба в праві на цю самотність, у праві на індивідуальність. Особисті немайнові права автора здатні забезпечити вічний зв'язок твору з автором. Ці права забезпечують охорону інтересів особистості в процесі стосунків з довколишніми. Тож, особисті немайнові права автора є не тільки показником свободи дій, але й показником кордонів простору його власника для довколишніх. В існуванні особистих немайнових прав автора зацікавлений не тільки автор, але й суспільство загалом, оскільки саме ці права вказують на межі особистого та громадського інтересу. Особисті права — це соціально-значущі права, показник і основа єдності інтересів особистості та суспільства [8, 43]. Завдяки цим правам автор відчуває себе самого в суспільстві, оскільки саме в особистих немайнових правах «особливо чітко проявляється стан і співвідношення окремого та загального» [8, 28].

Суспільне визнання відіграє важливу роль для автора. Автори зацікавлені в тому, щоб їхні твори якомога більше поширювались і отримували визнання. Позитивні відгуки суспільства щодо результатів творчої діяльності автора надихають його до подальшої творчої діяльності. Слушно зазначає Т. Тагайназаров, що повне задоволення своєю працею автор може відчувати тільки тоді, коли поряд з матеріальною винагородою він буде також винагороджений і визнанням суспільства за свої здібності, талант, гідність, корисну працю [8, 20]. Часто-густо, духовне задоволення має більше значення для автора, ніж задоволення матеріальне.

Наразі, при досягненні певного рівня задоволення основних матеріальних потреб більшого значення на-

бувають особисті немайнові інтереси. З розвитком суспільства духовні риси індивідів стають більш визначальними, на перше місце виходять духовні цінності. Духовна діяльність цінна тим, що часто вона не залежить від матеріального задоволення. Слушно зазначено, що поява категорії особистих немайнових прав в історії цивільного права стала величезним кроком у забезпеченні охорони духовного боку людської особистості та людської діяльності [7, 131]. Зростання духовного боку людської особистості потребує такого ж визнання, що його сьогодні мають майнові інтереси.

Розвиток суспільства як у матеріальній, так і в духовній сферах значною мірою залежить від ефективності творчої діяльності людини. Тож, значущість людського фактора, як активного творця дуже велика. Особисті немайнові права стимулюють творчих осіб до створення шедевральних творів, які є національною гордістю, духовним багатством не тільки країни, в якій вони створені, а й усього людства. Про автора як про вченого, письменника, художника, про глибину його знань читач судить за твором. Саме твір доносить до суспільства внутрішній, по-своєму унікальний світ автора. Отже, особисті немайнові права автора слугують безперечною підставою належності твору конкретному автору та сприяють забезпеченню індивідуальності й неповторності кожного творця.

Можна сказати, що творчу людину спонукає, передусім, прагнення до пізнання навколишнього світу. Однак, внутрішню духовність людини мотивує не тільки прагнення до пізнання та зміни світу, важливу роль тут відіграє і марнославство, прагнення слави, визнання, поваги, захоплення талантом і геніальністю творця, що визначають істинну мотивацію творчості [5, 22]. Прагнення поліпшити своє матеріальне становище часто перебуває наприкінці списку пріоритетів автора.

Часто говорять, що якщо твір створено за покликком душі і серця, то його автор творець, а якщо за гроші — ремісник [5, 22]. Тільки твори, що відображають душу автора, заслуговують істинного суспільного визнання. Історія підтверджує, що коли автори здійснювали вагомні відкриття та представляли неперевершені досягнення, влада всіляко допомагала та сприяла їм, вони отримували різні блага, славу, шану й повагу. Іноді кажуть, що гонорар є для автора економічною основою творчості. Однак історія свідчить, про те, що дуже багато відомих авторів творів науки, літератури та мистецтва жили дуже бідно і злиденно, однак продовжували творчу діяльність. Такі люди керуються немайновими інтересами, а особисті немайнові права охороняють те, заради чого ці люди прожили своє життя.

Необхідно підкреслити роль особистих немайнових прав автора в матеріальному задоволенні автора, позаяк саме вони породжують майнові права. Тож, особисті немайнові права автора твору мають важливе значення також для його майнового стану.

Відсутність особистих немайнових прав у автора не дозволило б зберегти за творцем його унікальні думки та кожен міг би видавати результат його творчої діяльності за свій. Така ситуація є перешкодою інтелектуальному розвитку людства, тому що втрачається інтерес до творчої діяльності. Науково-технічний і соціальний розвиток можна забезпечити шляхом встановлення раціонального балансу інтересів автора, правовласників, суспільства та держави. Такого балансу, на нашу думку, можна досягнути тільки за допомогою особистих немайнових прав автора, а також їх відповідної регламентації. Тож, значення особистих немайнових прав автора, за допомогою яких особистість кожного автора залишається в історії розвитку духовного багатства суспільства, є надзвичайно великим.

У кожній сфері життєдіяльності, кожна людина, будучи унікальною, володіє різним досвідом і рівнем знань, різними здібностями, має свої погляди та свій світогляд. Відповідно до положень ст. 6bis Бернської конвенції значення особистих немайнових прав автора полягає в тому, що вони юридично закріплюють зв'язок автора з твором, а також забезпечують недоторканність створеного ним нематеріального блага, його честі та репутації. Охорона честі та репутації автора в суспільстві здійснюється за допомогою особистих прав автора, які своєю чергою, сприяють формуванню статусу автора в суспільстві. Статус автора в суспільстві проявляється в тому, що суспільство визнає його здібності, талант, гідність, корисність його праці. У результаті зміцнення статусу автора в суспільстві він відчуває важливість свого духовного світу, цінну свого інтелекту. Особисті немайнові інтереси автора виникають у результаті того, що твір, який має відбиток індивідуальності автора, підлягає громадській оцінці [9, 70, 71]. Отже, особисті немайнові права сприяють вільному розквіту творчої особистості в суспільстві. Тому роль, яку виконують особисті немайнові права автора не може мати другорядного значення, а через це не є правильним спростування їхніх необхідності та значимості.

Особисті немайнові права дуже необхідні, у них є своя функція — зміцнення та захист суспільно-правового статусу автора. Значення особистих немайнових прав автора в зміцненні його суспільно-правового статусу зумовлена тим, що перед суспільством і державою стоять не однорідні особи, однаково запрограмовані та повністю взаємозамінні, а різні особистості, що мають особливу цінність для суспільства та право на індивідуальність. Така індивідуальність заслуговує охорони закону, тому що цього вимагає сучасна моральна свідомість. У цьому полягає соціально-

юридична цінність особистих немайнових прав автора. Суспільно-правовий статус автора — це головна мета, котра виражає необхідність існування особистих немайнових права автора. Належне забезпечення суспільно-правового статусу автора робить необхідним подальшу регламентацію пов'язаних з цим положень законодавства, зокрема тих, що стосуються захисту інтересів автора, охорони творів, закріплення зв'язку між автором і твором та ін. Інакше кажучи, суспільно-правовий статус — це та необхідна основа, правильне й належне забезпечення якої дозволяє визначити місце індивідуального в цілому.

Висновки з дослідження та перспективи подальшого наукового пошуку. З вищевикладеного можна дійти висновку, що правильний підхід до значення особистих немайнових прав, і як наслідок, їх належне законодавче закріплення допоможе визначити і ефективно забезпечити суспільно-правовий статус автора, зокрема і його захист. ♦

Список використаних джерел

1. Флейшиц Е. А. Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е. А. Флейшиц // Учёные труды Всесоюзного института юридических наук НКЮ СССР. — Выпуск VI. — М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. — 207 с.
2. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / Р. О. Стефанчук ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К. : КНТ, 2008. — 626 с.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. — 2-е вид., перероб. і доп. / Кузнєцова Н. С., Дзера І. О., Косак В. М. та ін. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — Т. I. — 832 с.
4. Ромовська З. Українське цивільне право : загальна частина : академічний курс : підручник / З. Ромовська. — К.: Атака, 2005. — 560 с.
5. Судариков С. А. Интеллектуальная собственность : учебник. / С. А. Судариков. — М. : Изд-во деловой и учебной литературы, 2007. — 800 с.
6. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения / С. С. Алексеев. — М. : НОРМА, 2002. — 608 с.
7. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права (по изданию 1917 г.) / И. А. Покровский. — М. : Статут, 1998. — 353 с.
8. Тагайназаров Ш. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных прав граждан в СССР / Ш. Тагайназаров. — Душанбе : Дониш, 1990. — 213 с.
9. Расулов Б. Р. Личные неимущественные права автора произведения: дисс... кандидата юридических наук : 12.00.03 / Расулов Бехзод Разокович; Тадж. нац. ун-т. — Душанбе, 2010. — С. 151.

Надійшла до редакції 15.09.2015 р.

ПОГЛЯД НАУКОВЦЯ

Качуровский В. Значение личных неимущественных прав интеллектуальной собственности. В статье определена роль личных неимущественных прав интеллектуальной собственности в творческой деятельности автора и в процессе правовой регламентации отношений, возникающих в сфере интеллектуальной собственности. Исследована эволюция взглядов относительно личных неимущественных прав интеллектуальной собственности. Определено влияние личных неимущественных прав интеллектуальной собственности на социально-правовой статус автора.

Ключевые слова: личные неимущественные права, авторское право, индивидуальность, охрана, связь с произведением

Kachurovski V. Value of moral (non-property) rights of intellectual property. The article defines the role of the moral rights of intellectual property in the creative activity of the author, and in the process of legal regulation of relations in the sphere of intellectual property. The evolution of views on the moral rights of intellectual property. The influence of the moral rights of intellectual property for the social and legal status of the author.

Keywords: moral rights, copyright, identity, security, communication with the product

Вартість передплати на 2016 рік у грн					
	Індекс	2 міс.	4 міс.	6 міс.	12 міс.
Фізичні та юридичні особи	23594	35	70	105	210

2016 Subscription prices in UAH					
	Index	2 months	4 months	6 months	12 months
Individuals and legal bodies	23594	35	70	105	210